

ڈاکٹر محمد بشیر گورایا

ڈاکٹر محمد بشیر گورایا پہلی جنوری 1940ء نوں چک 44 ضلع گجرات وچ پیدا ہوئے۔ مڈل تک تعلیم ایہتھے اسی حاصل کیتی۔ 1955ء وچ اپنے آبائی پنٹ منڈیکے گورایا ضلع سیالکوٹ آئے۔ میٹرک تے ایف اے ڈسک توں کیتے۔ اپریل 1961ء وچ لاہور آگئے۔ پنجاب یونیورسٹی توں ایم اے نفسیات، ایم اے پنجابی، ایل ایل بی، پی ایچ ڈی تے ایم فل اقبالیات دیاں ڈگریاں حاصل کیتیاں۔ 1973ء توں 1980ء تیک اقدس پہلی کیشنر دے مینجیر رہے۔ 1987ء تیک جناح اسلامیہ کالج آف کامرس دے پرنسپل، 1990ء تیک مسلم لاء کالج راولپنڈی دے پرنسپل تے دسمبر 1993ء تیک نیشنل کالج برائے اہلغیاں دے وی پرنسپل رہے۔
مقتدرہ قومی زبان لاہور دے نگران اعلیٰ رہے۔ اوہناں دیاں علمی تے ادبی کاوشاں مندرجہ ذیل نیں:

مولوی غلام رسول عالم پوری، حامد شاہ عباسی، پنجابی قاعدہ، سورة یسین دا پنجابی ترجمہ تے تفسیر، ابیات بابو دا پنجابی ترجمہ تے تشریح، پرنسپل آف کمرشل لاء (انگلش) جدید اصول تجارت (اردو) نظر ثانی غزلیات خوشحال خاں خشک نثری پنجابی ترجمہ بزنس لاء (انگلش)

اوہناں دے علمی تے ادبی مضمون تے تقریریں ریڈیو تے ٹی وی توں نشر ہوئے رہندے نیں۔ تعلیم تے ادب بارے اوہناں دے مضمون تے کالم اکثر اخباراں تے رسالیاں وچ شائع ہوندے رہندے نیں۔

زراعت کہانی

زمین دے علماں دے ماہراں مطابق دنیا دا اگل رقبہ ³⁰ تریہ ارب ایکڑ اے۔ جیہدا تین ہاں دس حصہ خشکی تے باقی سب پانی اے۔ ایہناں دے اک ہور اندازے موجب دنیا دا صرف دسواں حصہ زراعت لئی استعمال ہو رہیا اے۔ تاریخی طور تے ایہ وی ثابت اے کہ زمین اُتے زندگی دا آغاز پانی دے ذریعے ہويا۔ قرآن پاک وچ سورۃ ہود دی آیت 7 وچ آؤندا اے۔

”تے اوہ اے جیہنے بنائے اسمان تے زمین چھ دن وچ تے اوہا تخت سی پانی اُتے“۔ یعنی اسمان تے زمین دی مخلوق توں پہلاں پانی دی تخلیق ہوئی۔ جیہڑا مادہ حیات بنن والا سی۔

پانی تے زمین دونوں بل کے غذا پیدا کر دے نیں۔ ایہ عمل پرانے زمانے توں جاری اے۔ زمین توں اناج تے خوراک حاصل کرن لئی پانی بنیادی کردار ادا کر دے۔ سورۃ کہف دی آیت 45 وچ کہیا گیا اے ”پانی اُتار یا اساں اسمان توں فیراہم دی وجہ نال زمین وچوں ریا ملیا مکلیا سبزہ“۔

پانی تو سب چیزیں بنیاں زمین اسمان تے سب کچھ ہوو
دنیا چھ دن وچ بستائی سبزہ میوہ رکھ جنور
پہلاں پہل لوک دریاواں، برساتی نالیاں تے نیویاں ٹوئیاں دے کول آباد
ہوئے تے ایہ تھے نیڑے نیڑے اسی زراعت دا کم شروع ہويا۔ فیروکیں نیویاں
تھانواں چھپڑاں تے ڈوہنگیاں ٹوئیاں وچ بارشاں دا پانی اکٹھا کرن لگ پئے۔
خشک موسماں وچ اوہ ایس پانی نال فصلان پیاں لگ پئے۔ اک یاں دو بندے

کنارے دے قریب پانی وچ کھلوکے کسے دا بڑے، کڑا ہی، تانبے، پرلے یاں
سینی نال پانی باہر اوس نالی وچ شدے سن جیٹری ایس مقصد لئی فصل تیک بنائی
ہوندی سی۔ ایس نوں جھٹلانا آکھیا جانداسی۔

پرانے زمانے وچ لوک بیر، پیلوں تے جنگل بیلے دے دوجے پھل کھا کے
گزر گزارا کر دے سن۔ فیر زمیناں وچ بی کھلارن لگ پئے۔ فیرواہی بجی لئی کسے شکل
وچ ہل پنجالی بنائی گئی تے ہل پنجالی نال جانوراں دا استعمال شروع ہو گیا۔ اوس زمانے
دی زراعت وچ ایہہ بڑا وڈا انقلاب سی۔

ایسے زمانے وچ واہی وان نوں جٹ، کسان، زمیندار، مزارع، راہک تے
ہارمی آکھیا جان لگا۔ قصہ میرا پنجھا وچ سید وارث شاہ نے ہل پنجالی، جوگ، کھی، رنبا
تے داتیاں دا ذکر اپنے شعراں وچ کیتا اے۔ سید وارث شاہ لکھدے ہیں :
= رانجھا جو تراواہ کے تھک رہیا لاہ اریاں چھاؤں نوں آؤدا اے
بھتا آن کے بھا بھی نے کول دھریا حال اپنا رو دکھاؤندا اے

فیر لوکیں چھوٹیاں چھوٹیاں کھوٹیاں بنان لگ پئے۔ پراہمہ پانی دی واہن بیان
لئی استعمال نہیں کیتا جانداسی صرف سبزیاں تے چھوٹی چھوٹی کیاریاں والیاں فصلوں
نوں ای لایا جاسکداسی۔

فیر کھوہاں تے جھلاراں دا زمانہ آگیا۔ کھوہ بنانا کوئی سوکھا کم نہیں سی۔ ایس
اُتے بڑا خرچ تے وقت لگدا سی۔ نالے کھوہاں دے ٹھنڈے تے مٹھے پانی لئی
بڑے جتن کرنے پندے سن۔

سیف الملوک وچ میاں محمد بخش ^{رحمۃ اللہ علیہ} ہوراں کھوہ تے جھلاراں دا ذکر رائج کیتا اے :

عجب سماں لگا وچ بارغ چمکین کھوہ جھلاراں
بوڑیئے کبے گل لگ مدے جویں مہرا مہرا ناواں

جھلاروی کھوہ وانگوں ای ہونڈی سی۔ فرق صرف ایہہ اے کہ کھوہ دی کھدائی کرنی پینڈی اے، جھلار کسے برساتی نالے یا چھپر کنڈھے تھوڑا جیہا ٹوٹیا کڈھ کے بنائی جانڈی اے۔ پانی رڑھ رڑھ کے ایس ٹوٹے دل آجاندا اے۔

سائنس دان شروع توں ای کوکشتش کردے رہے کہ زراعت جانوراں تے انساناں لئی زیادہ توں زیادہ پانی دا بندوبست کیتا جاوے۔ دریاواں توں، نہراں، بیراج، ہیڈ تے ڈیم ایسے لئی بنائے گئے نیں تے اج کل کئی ٹکلاں ویج مصنوعی بارشاں دسان لئی تحقیق کیتی گئی اے۔

زراعت دا دو جاجز بنی نیں۔ پرانے زمانے دے بی زیادہ پیداوار نہیں دیندے سن۔ جویں جویں جی ددھ دے گئے نویاں نویاں قسماں دے اجیہے بنی نیجے جان لگے جیڑے زیادہ جھاڑ دیندے سن۔ پڑچول دے ذریعے ہن اجیہے بنی دی تیار کر لے گئے نیں جیڑے کچھ بے موسیاں بنریاں پھل تے فصللاں پیدا کرن لگ گئے نیں۔ پنجاب ویج کنگ سب توں وڈی فصل اے تے ساڈی خوراک تے معیشت دا زیادہ تر دارومدار وی ایس فصل اُٹے ای ہوندا اے۔ ایس کر کے ایس فصل دی بجائی کٹائی، تے گہائی ول بڑا دھیان دتا جاندا اے۔ ایس تے ہر کسے دیاں آساں ہونڈیاں نیں۔ عام طور تے کسان فصل چک کے مُنڈیاں کڑیاں دے ویاہ رچا دیندے نیں۔ تے مُٹیاراں گاؤں لگ پینڈیاں نیں :

ہُن فصللاں چکیاں گٹیاں دا ج دھیاں بنائے نیں

دنیا چار دناں دی بچھنا نہیں مڑسہرا گانا

کنک دی بجائی ویلے سر کرن دا جتن کیتا جاندا اے۔ پر ایہدی کٹائی تے گہائی ویلے نال کرن لئی دنگاراں دی پائیاں جانڈیاں سن۔ ڈھول، الاسارا دن رُگا لائی رکھداتے واڈھے جوش خروش نال واڈھی کردے ریہندے سن۔ سوانیاں واڈھیاں

لئی حلوسے پوڑے تے چوہنگیاں والیاں تندوری روٹیاں خاص طور تے تیار کر کے
لیاؤندیاں سن۔

کنک پچھوں مٹی پنجاب دی اک وڈی فصل اے۔ مٹی عام طور تے لاب
(پنیری) دی لگدی اے۔ مٹی دابی پہلاں اک تھال چھٹے نال بیجیا جی۔ بے۔ بد بوٹے
فٹ سوافٹ دے ہو جانداں نیں تے فیر جڑاں توں اکھڑ کے کدو کیتیاں کھیتاں وچ
اوہ پودے اک اک کر کے پانی والی نرم زمین وچ لائے جانداں نیں۔ ایہناں بوٹیاں
نوں لاب آکھیا جاندا اے۔ مٹی دے پکن تیک ایس وچ پانی کھلوتا رہنا چاہیدا اے۔
مٹی دی پرالی وی مال ڈنگر دے پھیاں لئی کم آؤندی اے۔ پرالی دا گتا وی بنایا
جاندا اے تے پرالی پکینگ دے دی کم آؤندی اے۔

کپاہ ریشے دار فصل اے تے ایہدا شمار وی پنجاب دیاں وڈیاں فصلوں وچ
ہوندا اے۔ کپاہ دی ہر شے انساناں تے جانورں دے کم آؤندی اے۔ روں
دے کپڑے تے رستے بن دے نیں۔ بنی داتیل کھانیاں وچ استعمال ہوندا اے۔
بنی دے خول نوں کھل آکھیا جاندا اے۔ اوہ جانورں نوں چارے لئی توڑی وچ ملا کے
کھوائی جاندی اے تے ایہدے سکے بوٹے (منشٹی) بالن دے کم آؤندی نیں۔
کپاہ چھٹے نال وی بجی جاندی اے تے نالی نال وی۔ ملتان، بہاولپور، مظفر گڑھ
ساہیوال، وہاڑی، رحیم یار خاں، بہاول نگر، خانیوال دا علاقہ کپاہ دا علاقہ اے۔
کپاہ دابی رات نوں پانی وچ بھئیوں دتا جاندا اے تاں جے بنی داخل بیجن
توں پہلاں ذرا نرم ہو جاوے۔ مال ڈنگر لئی مکئی وی کپاہ وچ بیج دتی جاندی اے۔
ایس نوں تریڑا آکھیا جاندا اے۔ گھر دے کپڑے کھیس چادرں تے کتن ٹنبن تے بستریاں
لئی دیسی کپاہ بڑی پسند کیتی جاندی اے۔ خاکی کپاہ صرف کھیس تے چادرں
لئی بجی جاندی اے۔

گڑشکر دیاں ضرورتاں لٹی پرانے زمانے توں ای کما دیجیا جا رہیا اے۔ کما دے
دے سٹے لائے جان دے نیس۔ دو جیاں فصللاں وانگوں بوہتی پیداوار لٹی کما دے
وی کٹی بی مشہور ہوئے نیس۔ کما دے سٹے دو دو ترن ترن فٹ دے فاصلے تے
لائے جان دے نیس۔ کما دے بارے سیانیاں دا کھان اے :

کما دے لاء پھگن	ویکھ کما دا پھبن
کما دے لاء چیتر	ویکھ کھیتراں دے کھیتر
کما دے لاء وسا کھ	رکھ اللہ دی آس
کما دے لاء جیٹھ	اڑاڑ پیا ویکھ

کما دے وی کوئی شے ضائع نہیں جاندی۔ گتے دی روہ، فیر روہ توں گڑ، شکر
تے کھنڈ بن جان دے نیس۔ آگ مال ڈنگر دے پٹھیاں لٹی تے چھوٹی تے چورا بالن دے
کم آ جان دے نیس۔

مکئی، باجرہ، توریا، گوارا، دالاں تے اوہ فصللاں جیہڑیاں تھوڑیاں تھوڑیاں
بیجیاں جاندیاں نیس اوہناں دا تفصیلی ذکر ایتھے ممکن نہیں۔ سرکاری طور تے پنجاب
دیاں فصللاں نوں دو موسماں وچ ونڈیا گیا اے۔ اک ربیع (ہاڑی) تے دو جیاں خریف
(ساؤنی) دیاں فصللاں نیس۔ آج کل باغبانی، پولٹری فارم، گوٹ فارم، ڈیری فارم،
شڈ فارم، ڈگ فارم، فٹ فارم، شہد دیاں مکھیاں تے رشیم دے کیڑے پالن وی
زراعت وچ شامل اے۔ پنجاب دیاں فصللاں دی اک ہور طریقے نال وی ونڈ کیتی
جاندی اے۔ ایس ونڈ موجب اک اناج یعنی سٹیاں والیاں فصللاں نیس۔ کنک،
مکئی، باجرہ، مہنچی، سوانک تے کنگنی وغیرہ، دو جیاں پھلی دار یعنی روغن دیاں فصللاں
نیس۔ توریا، مونگ پھلی، سرہیوں، رائی، تارامیرا، گوارا، تل تے اسی نیس پر
سورج مکھی، سویا بین، بنوے، مکئی، توریا تے سرہیوں دے تیل آج کل عام طوٹے

کھانیاں وچ استعمال ہو رہے ہن۔ تریجیاں ریشے دار یعنی دھاگے والیاں فصلیں
نہیں ایہناں وچ کپاہ، سن، سکڑاتے پٹ سن دا ذکر کیتا جاندا اے۔ دالاں دی پھلی
دار فصلیں وچ شامل نہیں پراہمہ روغن دار نہیں ہوندیاں۔

زراعت دا تریجیاں وچ اجزاء افرادی قوت اے۔ واہن بنی دے ام لئی بنے
جی ہون مقررے نہیں۔ ایس پیشے وچ افرادی قوت نوں بڑی اہمیت حاصل اے۔
ہل پنجالی دے ذریعے جانورں دا زراعت لئی استعمال دی افرادی قوت وچ واہن
دا موجب بنیا۔

ساڈے تین طبقے زراعت دے پیشے نال تعلق رکھدے ہن۔ اک وڈے
جاگیردار تے زمیندار، دوجے درمیانے تے چھوٹے درجے دے زمیندار تے ترتجے
مزارعے، راکھ تے ہاری۔ پردرمیانے درجے دے زمیندار تے مزارعے زراعت
وچ مرکزی کردار ادا کر رہے ہن۔

اک زمانے وچ زراعت لئی بوہت بندیاں دی ضرورت ہوندی سی۔ گھر وچ
جتنے جی بوہتے ہوندے اوئی خوشحالی زیادہ ہوندی۔ پر جس گھر وچ مرد گھٹ ہوندے
اوس گھر دیاں عورتاں نوں وی کھیتاں وچ کم کرنے پیندے سن۔ پتھے وڈھنے کترنے
عام طور تے عورتاں دے ذمے ہونداسی۔ اوہ مرداں پچھے سویرے لستی پراٹھے فیر
شکر درپہرے بھٹالے کے اپڑ جان دیاں، مرد بھانویں ہلاں پچھے ہون یا جنگل بیلے
مال ڈنگراں پچھے اوہناں نوں روٹی، پانی سوانیاں اسی پہنچاؤندیاں سن۔

ہن زراعت نے اک جدید سائنس دی حیثیت اختیار کر لئی اے۔ پچھلے کئی
دہیاں توں فصلیں دی بجائی لئی رقبہ متواتر ودھ رہیا اے۔ کچیاں روہیاں تے
سیم مقرر وایاں بے شمار زمیناں آباد ہو گئیاں ہن تے فی ایکڑ پیداوار وچ واہن
ہو رہیا اے۔

پنجاب وچ پہلی واری 1950ء دے دہاکے ٹریکٹر آؤنے شروع ہوئے۔
 زمیناں واہن بیجن لئی ٹریکٹراں نے بڑیاں سہولتاں پیدا کردتیاں نیں۔ ٹریکٹر سخت توں
 سخت زمیناں واہندے کراہ تے سہاگہ دی مار دے نیں۔ ٹریکٹر مال کئی قسم دیاں ہکلاں
 چلائیاں جاندیاں نیں۔ ایہہ ہکلاں زمین نوں فصل دی بجائی لئی تیار کردیاں نیں تے
 فصلان بیجن لئی استعمال کیتیاں جاندیاں نیں۔
 زراعت وچ مشیناں دا استعمال اک بوہت وڈا انقلاب اے۔

(غیر مطبوعہ)

